

ΜΑΘΗΜΑ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

ΥΠΟΘΕΣΗ SAPIR-WHORE

1. Εισαγωγή

- Από πολύ παλιά και μέχρι σήμερα, είναι πολύ δημοφιλής η άποψη ότι οι γλώσσες εκφράζουν κατά κάποιον τρόπο την κοινωνία όπου χρησιμοποιούνται, και έχουν ιδιότητες που ταιριάζουν (;) με τις ιδιότητες του λαού που τις χρησιμοποιεί
- Στο Ταλμούδ, το ιερό βιβλίο της Εβραϊκής θρησκείας, βρίσκει κανείς το ακόλουθο: «Υπάρχουν τέσσερις γλώσσες άξιες να τις χρησιμοποιούν οι λαοί: Τα Ελληνικά για τραγούδι, τα Λατινικά για πόλεμο, τα Συριακά για θρήνο, και τα Εβραϊκά για τον καθημερινό λόγο»
- Πασίγνωστη είναι και η ρήση που αποδίδεται στον Κάρολο Ε΄, αυτοκράτορα της Αγ. Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (16^{ος} αι.): «Μιλώ πάντοτε Ισπανικά στον Θεό, Ιταλικά στις γυναίκες, Γαλλικά στους άνδρες, και Γερμανικά στο άλογό μου».
- Με άλλα λόγια, μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αι. επικρατούσε η άποψη ότι «Κάθε γλώσσα εκφράζει τον χαρακτήρα του λαού που την μιλάει» (Φημισμένοι υποστηρικτές της: De Condillac, Herder, ακόμα και ο διάσημος Δανός γλωσσολόγος των αρχών του 20^{ου} αι. Otto Jespersen)
- Επιπλέον, πολλοί μη ειδικοί έχουν αυτήν την αντίληψη ακόμα και σήμερα. Βέβαια, όλα αυτά είναι αδύνατο να τα αποδείξει κανείς
- Το βασικό ερώτημα όμως παραμένει: Ποια είναι η σχέση μεταξύ κουλτούρας, γλώσσας και σκέψης; Και πιο συγκεκριμένα,
 - a) Εκφράζει η γλώσσα την κουλτούρα μιας κοινωνίας με κάποιον βαθύτερο τρόπο πέρα από την ύπαρξη λέξεων κατάλληλων για το φυσικό / κοινωνικό περιβάλλον;
 - b) Από την άλλη πλευρά, μήπως μας επιβάλλει η γλώσσα τρόπους να σκεφτόμαστε για τον κόσμο, δηλ. τρόπους να οργανώνουμε την εμπειρία μας από το εξωτερικό (φυσικό και κοινωνικό) περιβάλλον;
- Οι περισσότεροι γλωσσολόγοι θα απαντούσαν σήμερα ξεκάθαρα αρνητικά σε όλα τα παραπάνω ερωτήματα
- Ωστόσο, αυτή η αντίληψη της ανεξαρτησίας της σκέψης από την γλώσσα δεν ήταν πολύ ισχυρή πριν από μερικά χρόνια, και φαίνεται να ανατρέπεται σε μικρό βαθμό τα τελευταία χρόνια

- Φυσικά, η πιο διάσημη περίπτωση συσχετισμού γλώσσας-σκέψης-κουλτούρας είναι η περιβόητη υπόθεση Sapir-Whorf

2. Υπόθεση Sapir-Whorf

- Η υπόθεση Sapir-Whorf δεν είναι μία συγκεκριμένη υπόθεση, καθώς οι δύο αυτοί γλωσσολόγοι δεν δημοσίευσαν ποτέ κάτι από κοινού που να διαθέτει αυτή την ονομασία
- Ονομάστηκε έτσι εκ των υστέρων μία σειρά από αντιλήψεις που εκφράζονται στα γραπτά τους, πολλές φορές και ελαφρά διαφορετικές ή και συγκρουόμενες
- Επομένως η υπόθεση Sapir-Whorf δεν είναι μία συγκροτημένη υπόθεση, αλλά απόψεις με μία κοινή αφετηρία, ότι η μητρική μας γλώσσα επηρεάζει την σκέψη, τον τρόπο που συλλαμβάνουμε τα πράγματα
- Φυσικά η αφετηρία αυτής της αντίληψης είναι πολύ παλαιότερη, αλλά μετά τα γραπτά των Sapir-Whorf πήρε μεγάλη δημοσιότητα ειδικά στους γλωσσολογικούς κύκλους
- Καταρχήν, ο Sapir, εκκινώντας από την πολύ καλή γνώση των Ινδιάνικων γλωσσών που διέθετε, θεωρούσε ότι σίγουρα κάθε γλώσσα εκφράζει μια διαφορετική κοινωνική πραγματικότητα, ενδεχομένως και μια διαφορετική κοσμοθεώρηση. Ωστόσο, δεν είχε δηλώσει πολύ ρητά ότι η γλώσσα καθορίζει τις γνωστικές μας δομές, ενώ γνώριζε πολύ καλά ότι δεν υπάρχει ταύτιση γλώσσας-κουλτούρας (βλ. τα δύο επόμενα παραθέματα):
- “No two languages are ever sufficiently similar to be considered as representing the same social reality. The worlds in which different societies live are distinct worlds, not merely the same world with different labels attached”
- “It is easy to show that language and culture are not intrinsically associated. Totally unrelated languages share in one culture; closely related languages—even a single language—belong to distinct culture spheres. There are many excellent examples in Aboriginal America. The Athabaskan languages form as clearly unified, as structurally specialized, a group as any that I know of. The speakers of these languages belong to four distinct culture areas... The cultural adaptability of the Athabaskan-speaking peoples is in the strangest contrast to the inaccessibility to foreign influences of the languages themselves”
- Από την άλλη πλευρά, ο Whorf ήταν ο πιο «διάσημος» από τους μαθητές του Sapir, μολονότι ο ίδιος δεν είχε σπουδάσει γλωσσολογία, αλλά είχε ασχοληθεί και αυτός με την περιγραφή και ανάλυση των Ινδιάνικων γλωσσών

- Ουσιαστικά αυτός ήταν που έφερε μάλλον δραματικά στο προσκήνιο την «υπόθεση Sapir-Whorf» χάρη κυρίως σε ένα άρθρο του που δημοσιεύτηκε το 1940
- Οι απόψεις του δεν ήταν πάντοτε τόσο ακραίες όσο του αποδίδονται κατά καιρούς, ωστόσο είχε κατά καιρούς εκφραστεί ρητά υπέρ του «γλωσσικού ντετερμινισμού», δηλαδή υπέρ της άποψης ότι η μητρική μας γλώσσα μας καθορίζει τον τρόπο που βλέπουμε την πραγματικότητα, και τον τρόπο που οργανώνουμε την εμπειρία μας (βλ. ακόλουθο παράθεμα):
- “We dissect nature along lines laid down by our native language. The categories and types that we isolate from the world of phenomena we do not find there because they stare every observer in the face; on the contrary, the world is presented in a kaleidoscope flux of impressions which has to be organized by our minds—and this means largely by the linguistic systems of our minds. We cut nature up, organize it into concepts, and ascribe significances as we do, largely because we are parties to an agreement to organize it in this way—an agreement that holds throughout our speech community and is codified in the patterns of our language [...] all observers are not led by the same physical evidence to the same picture of the universe, unless their linguistic backgrounds are similar, or can in some way be calibrated”
- Μετά την δημοσίευση των απόψεων του Whorf, ακολούθησε πολύ έντονη συζήτηση με πολύ ισχυρές αντιπαραθέσεις για δύο περίπου δεκαετίες
- Σιγά-σιγά όμως η συζήτηση και η υπόθεση γενικά απαξιώθηκε λόγω έλλειψης δεδομένων (πώς θα μπορούσε κανείς να αποδείξει την σχέση σκέψης-γλώσσας την δεκαετία του '60;), αλλά και σε συνδυασμό με την άνοδο της Καθολικής Γραμματικής και την βαθιά ομοιότητα των γλωσσών και των ανθρώπων που αυτή προϋποθέτει (Chomsky: Ένας Αρειανός θα έβλεπε όλες τις γλώσσες της Γης ως διαλέκτους μίας γλώσσας)
- Η οριστική (;) κατάρρευση της υπόθεσης Sapir-Whorf ήρθε αρκετά αργότερα, όταν σε ένα βιβλίο (Malotki, 1983) ανασκευάστηκε πλήρως ένα από τα βασικά επιχειρήματα του Whorf, η διαφορετική αντίληψη του χρόνου στους ινδιάνους Hopi όπως αυτή διαφαίνεται στην γλώσσα τους

3. Γλωσσική σχετικότητα

- Παρ'όλα αυτά, το 1996 δημοσιεύτηκε ένας τόμος για την «γλωσσική σχετικότητα» (linguistic relativity), που αποτελεί έναν πιο εύσημο και πιο συστηματοποιημένο τρόπο να επανέλθει στο προσκήνιο η σχέση γλώσσας, πολιτισμού και σκέψης

- Έκτοτε έχουν επιχειρηθεί μία σειρά από έρευνες και πειράματα για να διαπιστωθεί η αξία αυτών των αντιλήψεων. Χάρη στην πρόοδο της τεχνολογίας, οι έρευνες αυτές φαίνεται να έχουν πολύ ισχυρότερη επιστημονική βάση
- Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών (που συνεχίζουν αμείωτες ακόμα και σήμερα) είναι σχετικά αμφιλεγόμενα
- Φαίνεται πάντως όλο και πιο πιθανό η μητρική γλώσσα να μας αναγκάζει να στρέφουμε την προσοχή και την σκέψη μας σε συγκεκριμένες όψεις της εμπειρίας, και κατ'αυτόν τον τρόπο να επηρεάζει την νοητική μας δομή και ικανότητα
- Από αυτή την άποψη, μήπως πολύ συχνές συνάψεις οδηγούν σε ποιοτικές διαφορές στη νόηση;